

Tusculum

**SALONITANSKA MUZA
DUJE RENDIĆA-MIOČEVIĆA**

2017
SOLIN-10/2

Tusculum
10/2

Solin, 2017.

Nakladnik

Javna ustanova u kulturi
Zvonimir Solin
Kralja Zvonimira 50
Solin

Za nakladnika

Špiro Žižić

Urednik

Marko Matijević

Nakladnički savjet

Joško Belamarić
Nenad Cambi
Josip Dukić
Miroslav Katić
Šime Marović
Dražen Maršić
Ivica Žižić

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak

Marko Grgić

Tisak

Suton Graf Zagreb

Za tiskaru

Tihomir Kujundžić

Naklada

500 primjeraka

Časopis je uvršten u podatkovne baze: ESCI (Emerging Sources Citation Index), DOAJ (Directory of Open Access Journals), AWOL (The Ancient World Online), Hrčak (Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske).

Izdavanje časopisa novčano podupiru Grad Solin i Ministarstvo znanosti i obrazovanja.

UDK 908(497.5-37 Solin)

Tiskana inačica: ISSN 1846-9469

Mrežna inačica: ISSN 1849-0417

Tusculum

Časopis za solinske teme

10/2

Solin, 2017.

ZBORNIK RADOVA SA ZNANSTVENOGA KOLOKVIJA

SALONITANSKA MUZA DUJE RENDIĆA-MIOČEVIĆA

Dignum laude virum Musa vetat mori /

Muza ne dopušta da umre muž vrijedan hvale

(Hor., Carm. IV, 8, 28)

Pripremni odbor

Jasna Jeličić-Radonić, Mirjana Matijević Sokol, Marina Šegvić,
Špiro Žižić, Dino Demicheli, Ivan Matijević

Solin, 29. lipnja 2016.

Sadržaj

9		Predgovor
11-18	Marina Šegvić	Duje Rendić-Miočević (Split, 29. 6. 1916. – Zagreb, 30. 4. 1993.)
19-21	Ivan Mirnik	Opus Duje Rendića-Miočevića na suvremenim znanstvenim međumrežnim stranicama
23-36	Nenad Cambi	Nova svjedočanstva solarnih i mističkih kultova u Dalmaciji
37-55	Ante Rendić-Miočević	Arheološka istraživanja na spoju gradskih bedema sjeverno od <i>Porta Caesarea</i> u Solinu (1970. – 1973.)
57-66	Jasna Jeličić-Radonić	<i>Gloria virtutem tamquam umbra sequitur</i>
67-75	Joško Belamarić	Rendić-Miočevićeva teza o sadržaju uništenoga središnjeg motiva friza Dioklecijanova mauzoleja
77-92	Mirjana Matijević Sokol	Od epitafa svećenika Ivana do epitafa kraljice Jelene
93-97	Tonko Maroević	Uklesani stihovi, usklađeni prepjevi Prevoditeljsko-priredivački prinos Duje Rendića-Miočevića
99-120	Bruna Kuntić-Makvić	<i>Διάλεκτος, γράμματα, signum</i> Službena komunikacija ilirskih vladara prema izvještajima starih pisaca
121-127	Jelena Marohnić	Isejski natpis s najviše negrčkih imena (Brunšmid br. 12)
129-141	Branka Migotti	Nadgrobnni spomenik obitelji Aurelija Januarija iz Dobrinaca kod Rume (<i>Caput Bassianense</i>)
143-173	Ivan Radman-Livaja	Pregled ilirske onomastike na sisačkim teserama
175-197	Dino Demicheli	Neobjavljeni i nepoznati rimskodobni natpisi iz istraživanja Ejnara Dyggvea u Šupljoj crkvi u Solinu
199-210	Ivan Matijević	O vojnoj karijeri centuriona Lucija Varija [---] po natpisu ILlug 2098 iz Salone
211-219	Josip Dukić	<i>Salona Christiana</i> – Pisana ostavština don Frane Bulića biblioteci Centralnoga bogoslovnog sjemeništa u Splitu
221-232	Vladimir Sokol	Aleja istraživača Salone – Dolina hrvatskih kraljeva Važnost Dalmacija/e za hrvatsku povijest kroz rezultate njihova bavljenja

PREDGOVOR

Prošle godine 29. lipnja obilježili smo 100 godina od rođenja arheologa Duje Rendića-Miočevića, znamenitoga istraživača Salone. Kao studenti arheologije proveli smo s profesorom Rendićem početkom sedamdesetih godina prošlog stoljeća (1972., 1973., 1974.) nekoliko istraživačkih kampanja u Saloni na spoju bedema stare jezgre Salone i njezina istočnog dijela sjeverno od poznatih *Porta Caesarea*. Tada smo u potpunosti doživjeli posebnu vezu Duje Rendića-Miočevića sa Salonom i Solinom. Upravo zato smo mi, njegovi studenti, kolege i prijatelji, inicirali još jednom prisjećanje na našega Profesora jednodnevnim skupom na mjestu kojemu je posvetio velik dio svoga znanstvenog opusa. Dragi Profesor, *natus et nutritus* u Splitu, ali stalno vezan uz Salonu - Solin, danas počiva u sjeni čempresa Lovrinca i kao čuvar bdije nad Salonom i svojim Splitom, pa i kroz nas, svoje učenike. Ovaj skup naš je darak zahvalnosti Duji Rendiću-Miočeviću.

Skup smo realizirali uz svesrdnu podršku Grada Solina i Doma Zvonimir kojima zahvaljujemo, jer teško bismo bez njihove materijalne i moralne pomoći mogli obilježiti ovu važnu godišnjicu koja može biti onaj kamen temeljac za novi pristup spomenicima Salone i Solina u budućnosti.

Znanstveni kolokvij, posvećen našem dragom Profesoru, potpuno je ostvaren objavom izlaganja svih sudionika u posebnom broju Časopisa za solinske teme *Tusculum 10/2*, što je izraz poštovanja salonitanskoga djela Duje Rendića-Miočevića. A to najbolje ilustrira Horacijev stih *Dignum laude virum Musa vetat mori / Muza ne dopušta da umre muž vrijedan hvale* (*Hor., Carm. IV, 8, 28*).

Jasna Jeličić-Radonić i Mirjana Matijević Sokol

Duje Rendić-Miočević

Joško Belamarić

Rendić-Miočevićeva teza o sadržaju uništenoga središnjeg motiva friza

Dioklecijanova mauzoleja

Joško Belamarić
HR, 10000 Split
Institut za povijest
umjetnosti
Centar Cvito Fisković
Kružićeva ulica 7

U nizu tekstova o ikonografiji i stilu friza u Dioklecijanovu mauzoleju studija Duje Rendića-Miočevića, premda se začudo ne citira često, ostaje temeljnom za razumijevanje sepulkralne tematike i promišljene simbolike njegove kompozicije. Autor u ovom prilogu pokazuje u čemu se sastojala inovativnost Rendić-Miočevićeve interpretacije. Uspoređuje je sa starijim i novijim pogledima na problem stila i sadržaja toga u mnogočemu jedinstvenoga friza, naznačujući pritom nekoliko problema koji još uvijek ostaju otvoreni.

Ključne riječi: friz u Dioklecijanovu mauzoleju, Jupiter, Dioklecijan, apoteoza, Duje Rendić-Miočević

UDK: 726.822(497.5 Split):73

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 29. srpnja 2017.

U nizu tekstova o ikonografiji i stilu friza u Dioklecijanovu mauzoleju studija Duje Rendića-Miočevića, objavljena u Zborniku Kruna Prijatelja – premda se začudo gotovo uopće ne citira – ostaje temeljnom za razumijevanje sepulkralne tematike i promišljene simbolike njegove kompozicije.¹

Profesor najprije podcrtava činjenicu da splitski skulpturalni friz (visine 0,86 cm) teče unutrašnjim plohamu građevine, a ne vanjskim plohamu kako je u antičkom kulturnom graditeljstvu bilo uobičajeno. Duhovito je njegovo tumačenje diskontinuiteta, odnosno prekida između pojedinih odsječaka friza. Pravilan ritam odmjene plitkih pilastara s kapitelima, pojačan granitnim i porfirnim stupovima s pripadajućim kapitelima, daje odsječcima friza koji teče u osam interkolumnija karakter »metopskih« kompozicija. U toj »kvadraturi kruga« početni dio friza vidi u interkolumniju nad ulaznim vratima *gdje su sva tri reljefna polja, kao i prvo u idućem interkolumniju, usmjerena sa*

svojim scenama lova prema sjevernoj strani, slijedeći kretanje kazaljke na satu, da bi odmah zatim ritam bio poremećen (drugo i treće polje u drugom interkolumniju).²

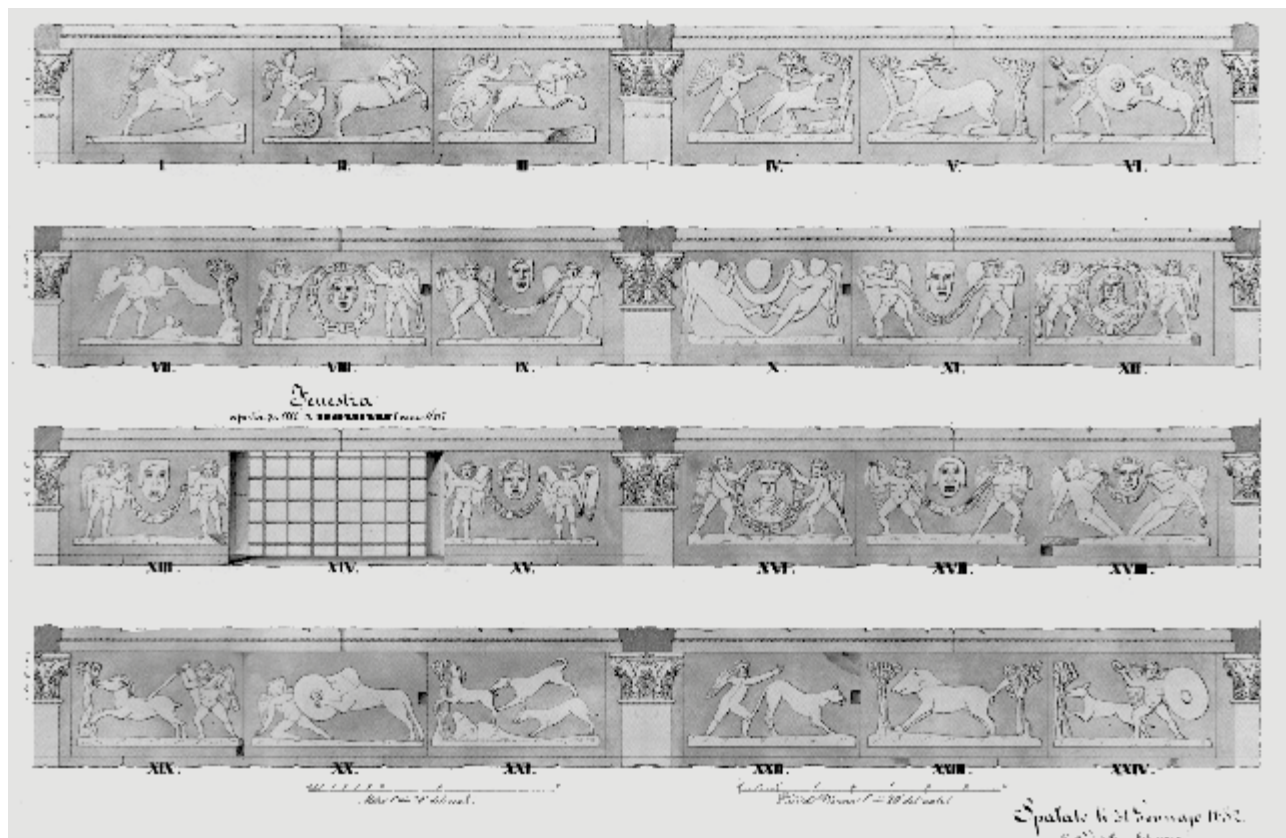
U čemu se sastoji inovativnost Rendić-Miočevićeve interpretacije? Nizom argumenata je dokazao da je zaista riječ o *u biti jedinstvenom, sepulkralnom korteju, posvećenom caru i njegovoj obitelji.*

Obligatni eroti koji se utrkuju i love, girlande s teatarskim maskama, lovor-medaljoni s poprsjima čine sadržaj friza čime bez ikakve dvojbe pripada sepulkralnoj tematici, pa je u raspravi o izvornoj funkciji građevine uvijek bio najvažniji argument za carev mauzolej. Inače, nijedna rimska građevina nema toliku količinu klesane dekoracije iz izvorne faze gradnje još uvijek *in situ*.³ Duje Rendić-Miočević je međutim pažnju posvetio problemu kojega nitko dotad nije otvorio kao pitanje ili, ukoliko je bilo uzgredno dodirnutu, nije ga pokušao do kraja riješiti. Citirat ćemo čitav pasus kojim je to posebno važno pitanje ikonološke

1 D. Rendić-Miočević 1992, str. 99-114.

2 Logiku takva slijeda kružnoga friza shvatio je već Vicko Andrić kada je arhitektonski snimao mauzolej i shematski nacrtao friz, označivši prikaze brojevima I-XXIV. Od Niemann, odnosno Conzea, koji je na kraju njegove monografije donio kratki opis reljefnoga friza u mauzoleju, uobičajilo se shemu prikazivati s oznakama interkolumnija, I-VIII. (G. Niemann 1910, str. 113-115.) Prvi cjeloviti opis sadržaja friza donio je Luka Jelić u: L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar 1894, str. 89-91, objavljenom povodom Prvoga kongresa starokršćanske arheologije u Solinu i Splitu.

3 Za najcjelovitiji opis vidi: S. McNally 1971, str. 101-12; S. McNally 1996, gdje zaključuje: *The interior frieze follows clear, almost banal funerary conventions.* Vidi također: N. Cambi 2002, str. 179-181. Najbližu paralelu splitskom frizu u pogledu figuralnih kompozicija i ikonografskoga sadržaja nalazimo u Konstansovu (?) mauzoleju u Centelles – Constanti (Tarragona), gdje najdonji od tri horizontalna vijenca u kupoli (koja je imala središnji medaljon) nosi kontinuirani friz u lovačkim prizorima (visine 1,42 m i 33,57 m duljine).

Slika 1
Andrićev crtež friza u mauzoleju (1852.) s oznakama figuralnih polja

poante friza stavio na stol: *Uspoređujući spomenuta tri polja ili »metope« s ljudskim likovima unutar vijenca, lako ćemo zaključiti da je ona s likom (glavom) Hermesa postavljena centralno kao središnji pano među trima različitim scenama – scena lova i eroti s girlandama i teatarskom maskom – dok su likovi, tj. portreti Dioklecijana i Priske dobili ekscentričan periferni položaj u odnosu na ostala polja istoga interkolumnija – u oba slučaja dva prikaza erota s girlandama i maskom! Dugo vremena promatrajući tu neklasličnu, zapravo antiklasičnu shemu, koja je oduvijek imala simetričan raspored, nametao se jedino prihvatljiv zaključak da je to zaista neobično lociranje carskih portreta u frizu koji su, kako je i ovdje već bilo istaknuto, *raison d'être* i samoga friza, tik uz pilastre, odnosno stupove, moralo imati i neki kompozicijski i sadržajno opravdan razlog.*

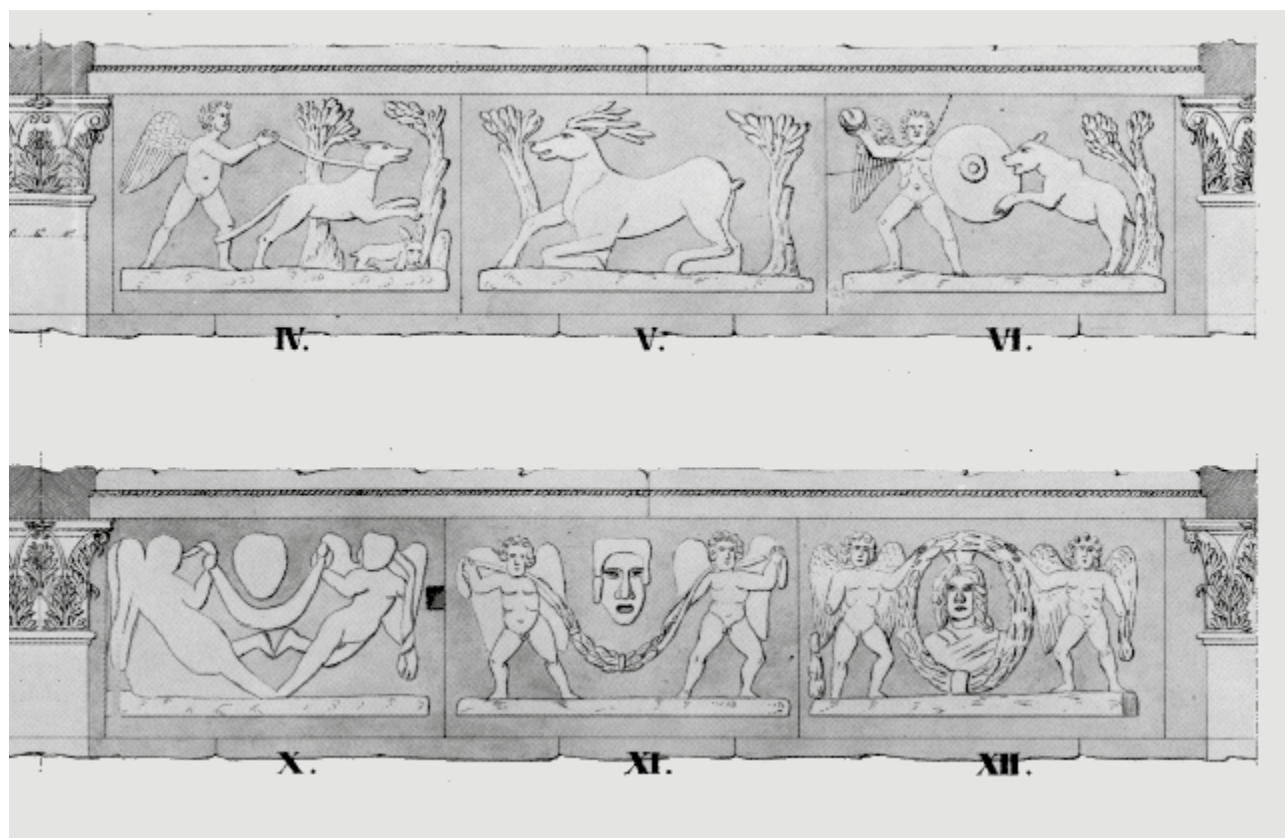
Pretpostavio je dakle da se u nestalom polju središnje istočne metope, uništene otvaranjem tzv. *Dominisova*

prozora – flankiranoga portretima Dioklecijana i Priske, još živućih članova carske obitelji – izvorno trebao nalaziti neki vrhovni simbol božanske careve vlasti. Pretpostavio je da je tu mogao biti isklesan prikaz orla, Jupiterov simbol, koji se poistovjećivao sa samim Dioklecijanom – Jupiterovim sinom (*Iovius*). Tako složena kompozicija imala bi ne samo zadaću definiranja budućih korisnika ove raskošne grobnice, identificiranjem njihovih likova portreta u središnjem dijelu friza. Konsekventno s tom privlačnom hipotezom, autor je donio idealnu rekonstrukciju izvornoga izgleda tog dijela friza u obliku triptiha (s orlom kao Jupiterom između carskoga para) koja je trebala predstavljati i najavu pretpostavljene, ako ne i izvršene apoteoze cara koji se još za života smatrao Jupiterovim sinom (*Iovius*).⁴

Za nekoliko likova u frizu odavno su izrečene uvjerljive atribucije: u jednoj glavi prepoznat je *Hermes Psychopompos*, a dva poprsja su protumačena kao portreti samoga

4 S. McNally 1996. Nažalost nesvjesna postojanja Rendić-Miočevićeve interpretacije tvrdi: *The subject matter makes no reference to imperial achievement or apotheosis. It seems more appropriate to a tomb than to a temple designed for imperial cult. It certainly does not belong in a Temple of Jupiter.*

Slika 2
Andrićev crtež friza u mauzoleju s prikazom carice Priske

Dioklecijana i njegove supruge Priske, što je dakako potkrijepilo pretpostavku o građevini kao carevu mauzoleju.⁵ Priskin lik je Slobodan Čurčić nedavno duhovito pokušao objasniti kao Tihe,⁶ dočim je Ivo Babić u njemu vidio Izidu.⁷ Ni jedan ni drugi nisu, međutim, u razmatranje uzeli Rendićevu uvjerljivu pretpostavku koja isključuje iznesene hipoteze.⁸

Ostaje i dalje za raspravu pitanje je li ovaj sepulkralni friz, kao i sam mauzolej, nastao još za vrijeme Dioklecijanova vladanja ili nakon abdikacije, a uz to se nameće i druga dilema, a postavlja je prvi baš Rendić-Miočević: je li barem dio te skulpturalne dekoracije rađen i doradivan nakon njegove smrti.⁹ Grubost skulpturalne obrade tih lica i, općenito, pomanjkanje detalja u izradi svih likova

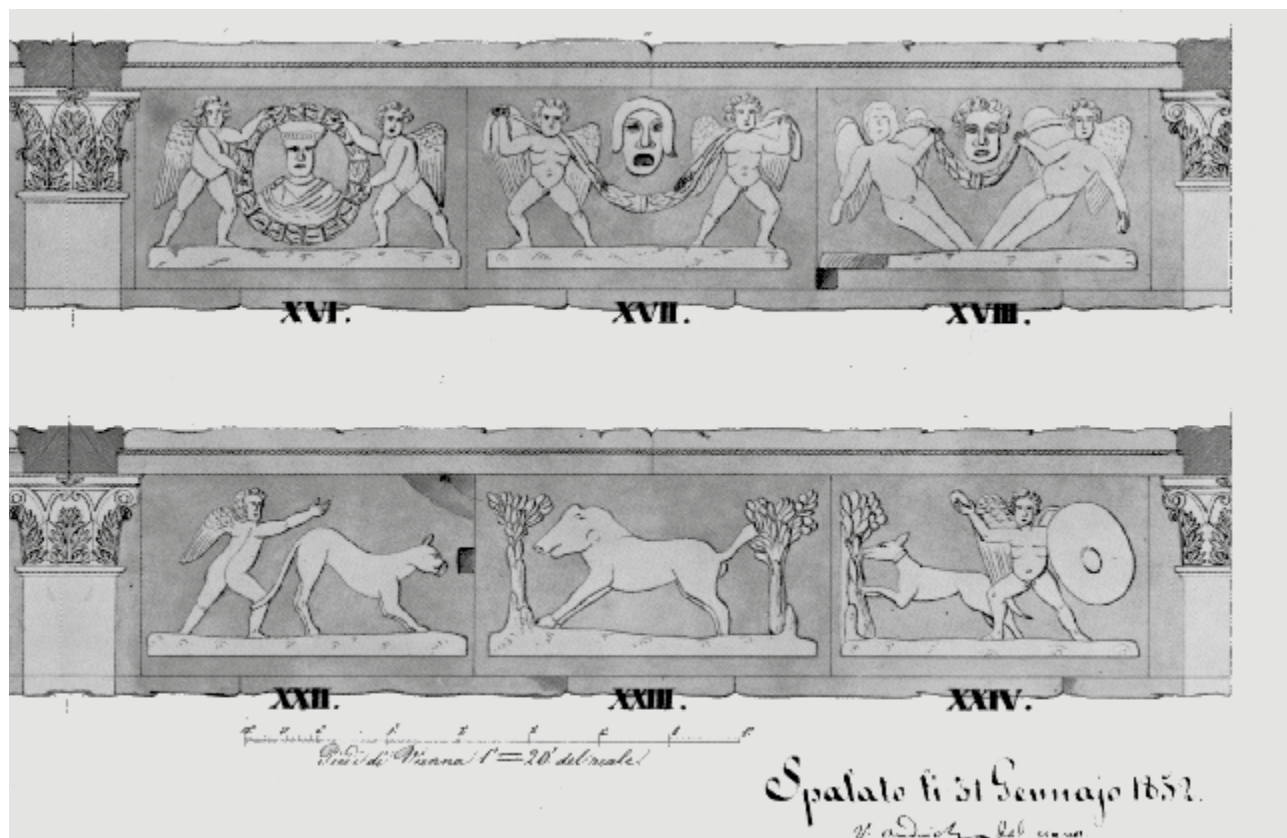
5 L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar 1894. Atribuciju je prihvatio Conze, u: G. Niemann 1910, str. 115. O Dioklecijanovu liku te o problemu njegovih portretnih odlika: R. Calza 1972; H. P. L'Orange 1961, str. 29-52. O problemu atribucije Priskina lika: N. Cambi 2002, str. 180-181.

6 S. Čurčić 1993, str. 69. Bistu uspoređuje s onom na malom Galerijevu slavluku u Solunu, dočim joj je frizuru protumačio kao krunište gradskih zidina. Za komentar Čurčićeve hipoteze vidi Cambijevu konstataciju (N. Cambi 2002, str. 181) da paralela s likom Galerije Valerije na solunskom slavluku nije valjana, jer ona nije bila prikazana kao Tihe, nego je nakon egzekucije njezin portret bio zamijenjen glavom Tihe. Vidi također: N. Cambi 2004, str. 1-18.

7 I. Babić 2004, str. 719-744. Autor tu carev mauzolej interpretira kao Iseion. Nasuprot toj ideji, dovoljno je ponoviti da friz u cjelini donosi samo karakteristične funeralne motive, bez ijedne aluzije na egipatske kultove.

8 Jedini koji je pokušao vratiti problem nestaloga dijela friza u mauzoleju, uzgredno spominjući Duju Rendića-Miočevića, bio je Stanislav Živkov koji je, u žurbi i bez podrobnije argumentacije, iznio misao da je u nestalom polju trebao stajati *Sol Invictus*. (S. Živkov 2009, str. 515-516, sl. 20.1.) Pravdi za volju valja kazati da je pretpostavku u tom smislu iznio već H. Kähler 1974, str. 817, dakle da je na tom mjestu mogao postojati manji prozor koji bi propuštao izlazeće sunce, ili pak da je nad središnjom istočnom nišom u kojoj je stajao carev sarkofag mogla biti bista *Sol Invictus*. Vidi i S. McNally 1996.

9 Tom pitanju se vraća N. Cambi 2002, str. 180. Analizirajući tip Priskine frizure zaključuje da bi njezin prikaz mogao aludirati na identifikaciju carice s nekim božanstvom ili personifikacijom. To bi opet upućivalo na sepulkralnu simboliku, možda nakon Priskine egzekucije, što bi – po Cambijevu mišljenju – upozoravalo možda na radove u mauzoleju i u drugom desetljeću 4. stoljeća. Podsjetio bih samo da je Kähler u pogledu Priskina portreta smatrao da je ostao nedovršen.

Slika 3
Andrićev crtež s detaljima friza i s Dioklecijanovim portretom

navela je S. McNally da pretpostavi kako je izvorno bilo predviđeno da se završna obrada prepusti štuku i boji,¹⁰ no prilikom nedavnoga čišćenja, u pomnijom pogledu izbliza sa skele, nije pronađen nikakav trag koji bi pretpostavku potvrdio. Moguće je, međutim, da je cjelina friza ostala kiparski nedovršena. Primjećuju se, naime, različiti stupnjevi dorađenosti pojedinih reljefa.

Usput ćemo kazati da neki autori još uvijek sumnjaju u postojanje careva mauzolja u Palači. Noël Duval ga na nizu mjesta zove: *supposé mausolée de Dioclétien à Split*, smatrajući da je takva interpretacija splitskoga oktogona relativno recentna (i.e. srednjovjekovna). U sumnju je inače stavio sve: »neodređeno tumačenje« friza funeralnoga karaktera u unutrašnjosti; identifikaciju portreta Dioklecijana i Priske u dva medaljona toga friza; fragmente porfira u kojima se vide ostatci Dioklecijanova sarkofaga; iznad

svega, samu mogućnost pokopa unutar zidova palače, pa čak pretpostavlja da bi se u jednom času pravi mauzolej – po simetriji s onim na Maguri – mogao pronaći negdje izvan grada.¹¹ Ipak, morat će se vraški pomučiti da ospori funeralni karakter reljefnoga friza u splitskom mauzoleju. Prije svega, prigodom istraživanja 1920-ih godina oko stolne crkve u nasutoj građi našlo se mnogo ulomaka crvenoga porfira smrskanoga sarkofaga. Nažalost, dosad se nije uspjelo razumijeti kako je mogao izgledati.¹² Golema količina porfirnoga iverja pronađena prilikom nedavnoga istraživanja pločnika katedrale nedvojbeno govori o tome da se obračun s carevim sarkofagom dogodio *in situ*.

I još jedan komentar uz Profesorovu studiju. On inzistira na odgovornosti Mark-Antuna de Dominisa za *barbarsko uništenje skulpturalnog friza* čiji je središnji reljef sadržavao prikaz ključan za razumijavanje ikonografskoga

10 H. P. L'Orange - R. Unger - M. Wegner 1984, str. 21; S. McNally 1971, str. 21-22, 106.

11 N. Duval 1991, str. 380.

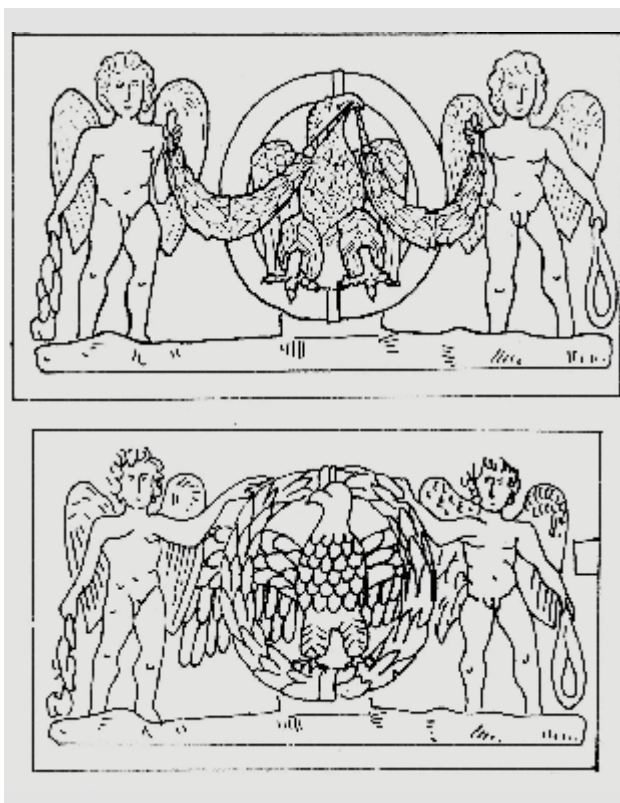
12 O Dioklecijanovu sarkofagu: F. Bulić - Lj. Karaman 1927, str. 90, bilj. 33; H. Kähler, str. 800-810; E. Marin 2008, str. 499-526.

programa skulpture careva mauzoleja: čini nam se da je mnogo manja šteta nastala gubitkom čitave plohe, zapravo mase blokova koji su zatvarali pravokutnu nišu nasuprot vratima mauzoleja-katedrale, nego li barbarskim uništavanjem skulpturalnog friza koji je tekao uokolo čitave unutrašnjosti Mauzoleja uz gornji red stupova, a čemu je bio uzrok otvaranje velikog prozora iznad spomenute niše da bi u tamnu unutrašnjost katedrale doprlo željeno prirodno osvjetljenje. Time je prekinut kontinuitet jedinstveno i planski komponiranog friza, kojemu je, po mom mišljenju, tim bezobzirnim činom uklonjena zauvijek poenta središnje kompozicije friza kojoj pripadaju portreti carske obitelji, samog Dioklecijana i, kako se pretpostavlja, njegove žene Priske.¹³ Goran Nikšić je, međutim, uvjerljivo dokazao da je prozor između dviju trabeacija na istočnom zidu – dakle na mjestu pretpostavljenoga reljefa s Jupiterovim orlom – bio otvoren već u 15. stoljeću, vjerojatno u isto doba kada su probijeni prozori bočnih kapela sv. Dujma i sv. Staša, odnosno kada su obnovljene kapele dobile gotičke ciborije.¹⁴

Naravno, više problema ostaje otvoreno, poput pitanja gdje je stvarno stajao carev sarkofag – u celli ili u kripti,¹⁵ ili interpretacije careva mauzoleja kao mjesta kulturnoga štovanja, što je povezano s raspravom o Dioklecijanovu božanskom statusu. U tom pitanju, koje je naravno u izravnoj relaciji sa sadržajem friza u mauzoleju, Rendić-Miočević daje najlogičniji sud: *O eventualnoj apoteozu Dioklecijana, koja bi bila trebala uslijediti nakon njegove smrti, također ništa ne znamo, ali treba pretpostaviti da je u vrijeme zamisli ovog apoteotičnog likovnog spomenika – ako se to zbilo još za careva života, posebno još i vladanja – ta ideja morala postojati.*¹⁶

Imperator Dioklecijan je umro, ili se ubio, 311. ili 312. ili 316. godine. Sigurno je jedino da su njegove kosti – ili prah, ako je bio spaljen na način prethodnika – ostale u mauzoleju koji je usred svoje palače u Aspalatu pripremio. No, nisu mogle dugo ostati neuznemirene, jer već pedeset godina poslije smrti čujemo o prvom pokušaju profanacije njegova groba. Mauzolej se ubrzo preobrazio u kršćansku crkvu, po mom uvjerenju najkasnije tijekom 5. stoljeća, kao što se dogodilo i s mauzolejima njegovih

Slika 4
Prijedlozi Duje Rendića-Miočevića za restituciju nestaloga središnjeg polja friza mauzoleja

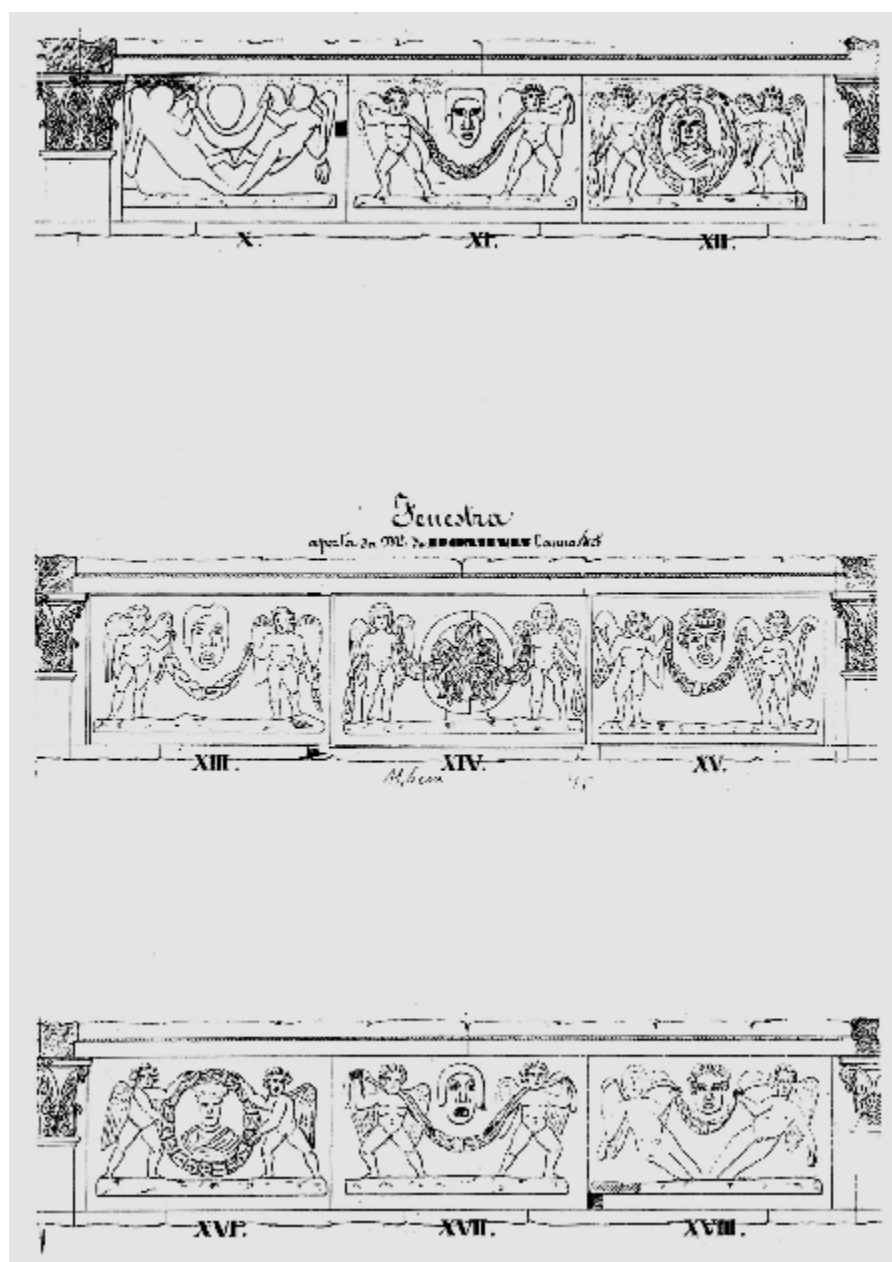
svladara Galerija i Maksimijana u Solunu i Milanu, i s grobnicama nekih ranijih careva u Rimu. Pa ipak, da se nekim čudom Dioklecijan probudio iz zadnjega sna – (poput onih Sedam efeških mladića koji su prespavali sve persekucije kršćana od vremena Decija i probudili se u blaženo doba Teodozija II.) – da se, velim, probudio 800 godina poslije, te da se prošetao dekumanom do Peristila, u prvi bi se čas uzrujao i rastužio gledajući ranosrednjovjekovni slam koji se usadio među granitne stupove njegovih trijemova. Ali, u pogledu na svoj mauzolej izvana vjerojatno ne bi ni primjetio koliko se dramatično promijenio u svojoj funkciji. Ušavši u mauzolej začudio bi se što je, i nakon

13 Rendić preuzima ranije mišljene prvi put izneseno u: L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar 1894, str. 99-100, potom u: E. Hébrard – J. Zeiller 1912, str. 200, gdje se otvaranje tog prozora godine 1605. pripisuje nadbiskupu Dominisu. Isto uvjerenje ponavlja F. Bulić – Lj. Karaman 1927, str. 211, kao i D. Kečkemet 1993, str. 110. Nadbiskup Markantun de Dominis u vizitaciji iz godine 1604. zaista nalaže da se navrh kupole otvori lanterna i tako rastjera mrak iz crkve (G. Nikšić 1997, str. 40). Kako to nije učinjeno, nadbiskup Stjepan Cosmi u svojoj vizitaciji iz 1682.-1683. godine nalaže (srećom također uzaludno) otvaranje prozora u kupoli ili pod njom: *Fiat fenestra in loco superiori, qui dicitur corona*. Više: C. Fisković 1967.

14 G. Nikšić 1997, str. 37-48. Prozor je početkom 17. stoljeća morao biti smanjen za polovicu jer je njegov donji dio zapriječen krovom dograđenoga baroknog kora.

15 S. McNally 1989, str. 22; M. J. Johnson 2007, str. 116, 122-123; M. J. Johnson 2009, str. 67-68.

16 D. Rendić-Miočević 1992.

Slika 5
 Prijedlog za restituciju širega središnjeg dijela friza mauzoleja (Andrić, polja X-XVIII) s cjelovitom triptihalnom kompozicijom

potpune njegove purifikacije, friz s njegovim portretom preživio. *Interpretatio christiana* zasigurno je imala drukčiju atribuciju za njegov medaljon i ostale prikaze friza. Pri času preobrazbe careva mauzoleja u kršćansku crkvu, potom katedralu, bilo je presudno da je njegov plan bio toliko blizak centralnom tipu nekoliko najreprezentativnijih

kršćanskih martiriona, kojima je model-prototip mogla biti upravo građevina poput careva mauzoleja u Splitu ili oktogonalnoga svetišta u Antiohiji, ali je bila važna i činjenica da je u srcu budućega grada postojala već gotova, izuzetno prikladna reprezentativna građevina. *Common sense* ne smijemo podcijeniti ni u kojem vremenu.

Literatura

- I. Babić 2004 Ivo Babić, *Egipatski utjecaji u Dioklecijanovoj palači*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 96, Split 2004, 719-744.
- I. Basić 2016 Ivan Basić, *Nova razmatranja o kristijanizaciji Dioklecijanova mauzoleja*, Starohrvatska prosvjeta, ser. III, sv. 43, Split 2016, 168-169.
- F. Bulić – Lj. Karaman 1927 Frane Bulić – Ljubo Karaman, *Palača cara Dioklecijana u Splitu*, Zagreb 1927.
- R. Calza 1972 Raissa Calza, *Iconografia romana imperiale da Carausio a Giuliano (287-363 d. C.)*, Roma 1972.
- N. Cambi 2002 Nenad Cambi, *Antika*, Zagreb 2002.
- N. Cambi 2004 Nenad Cambi, *Dioklecijanova žena Prisca i kćerka Valeria*, Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 489, Razred za društvene znanosti knjiga 42, Zagreb 2004, 1-18.
- S. Čurčić 1993 Slobodan Čurčić, *Late Antique Palaces. The Meaning of Urban Context*, *Ars Orientalis* 23, 1993, 67-90.
- N. Duval 1991 Noël Duval, *Compte rendu de Sh. McNally etc., Split V et Split VI, University of Minnesota 1989-1990*, *Journal of Roman Archeology* 4, 1991, 378-384.
- C. Fisković 1967 Cvito Fisković, *Marko Antun de Dominis i naša likovna baština*, *Encyclopaedia moderna* 5-6, Zagreb 1967, 128-132.
- E. Hébrard – J. Zeiller 1912 Ernest Hébrard – Jacques Zeiller, *Spalato. Le Palais de Diocletien*, Paris 1912.
- L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar 1894 Luka Jelić – Frane Bulić – Simon Rutar, *Vodja po Spljetu i Solinu*, Zadar 1894.
- M. J. Johnson 2007 Mark J. Johnson, *From Paganism to Christianity in the Imperial mausolea of the Tetrarchs and Constantine*, u: M. Rakocija (ur.), *Niš and Byzantium. Fifth Symposium. The Collection of Scientific Works*, vol. V, Niš 2007.
- M. J. Johnson 2009 Mark J. Johnson, *The Roman Imperial Mausoleum in Late Antiquity*, Cambridge 2009.
- H. Kähler 1974 Heinz Kähler, *Domkirche, Mansel'e Armağan / Mélanges Mansel II*, Ankara 1974, 800-810.
- D. Kečkemet 1993 Duško Kečkemet, *Vicko Andrić*, Split 1993.
- H. P. L'Orange 1961 Hans Peter L'Orange, *Die Bildnesse der Tetrarchen*, *Acta Archaeologica* 2, 1961, 29-52.
- H. P. L'Orange – R. Unger – M. Wegner 1984 Hans Peter L'Orange – Reingart Unger – Max Wegner, *Das spätantike Herrscherbild von Diokletian bis zu den Konstantin-Söhnen, 284-361 n. Chr.*, Berlin 1984.
- E. Marin 2008 Emilio Marin, *La tomba di Diocleziano*, *Rendiconti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia LXXVIII/2005-2006*, Vaticano 2008, 499-526 = *Dioklecijanova grobnica*, *Folia Archaeologica Balcanica* 1, Skoplje 2006, 371-390.

- S. McNally 1971 Sheila McNally, *The Frieze of the Mausoleum at Split*, Studies Presented to George M. A. Hanfmann, Mainz 1971, 101-112.
- S. McNally 1989 Sheila McNally, *Introduction. State of scholarship*, u: S. McNally – I. Dvoržak Schrunck – J. Marasović – T. Marasović (ur.), *Diocletian's Palace. American-Yugoslav joint excavations*, Minneapolis 1989.
- S. McNally 1996 Sheila McNally, *The Architectural Ornament of Diocletian's Palace at Split*, Oxford 1996.
- G. Niemann 1910 George Niemann, *Der Palast Diokletians in Spalato*, Wien 1910.
- G. Nikšić 1997 Goran Nikšić, *Svjetlo u katedrali sv. Duje u Splitu*, Kulturna baština 28-29, Split 1997, 37-48.
- D. Rendić-Miočević 1992 Duje Rendić-Miočević, *O uništenom središnjem motivu friza Dioklecijanova mauzoleja u Splitu*, Prijatelj zbornik I (Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 32), Split 1992, 99-114.
- S. Živkov 2009 Stanislav Živkov, *Varia Diocletiana*, u: N. Cambi – J. Belamarić – T. Marasović (ur.), *Dioklecijan, tetrahija i Dioklecijanova palača*, Split 2009, 501-527.

Summary

Joško Belamarić

The Rendić-Miočević Thesis Concerning the Contents of the Destroyed Central Motif of the Frieze in Diocletian's Mausoleum

Key words: frieze in Diocletian's Mausoleum, Jupiter, Diocletian, apotheosis, Duje Rendić-Miočević

In a series of articles about the iconography and style of the frieze in Diocletian's Mausoleum, the study of Duje Rendić-Miočević – although amazingly he is hardly ever quoted directly – is still fundamental to the understanding of the sepulchral themes and carefully considered symbols of the composition. Wherein lies the innovativeness of the Rendić-Miočević interpretation? In a number of arguments, he proved that indeed this is an »in essence unique funeral cortège dedicated to an emperor and his family«. The mandatory Erotes that run and play hide and seek, the garlands with theatrical masks, the laurel medallions with busts constitute the contents of the frieze, according to which, without any doubt, it is consistent with sepulchral themes, and in a discussion about the original purpose of the building, was always the most important proof that it was the imperial mausoleum. But Rendić-Miočević paid attention to a problem that nobody before had even raised, or if they did, had never attempted to come to the end of. He assumed then, that in the missing part of the frieze (destroyed by a new window being knocked through above the chancel of the cathedral), flanked by the portraits of Diocletian and Prisca, originally there should have been some supreme symbol of the divine emperor's rule. He assumed that a depiction of eagle, symbol of Jupiter, might have been carved here, the deity being identified with the emperor himself – Jupiter's son (Jovius). Consistently with this attractive hypothesis, the author produced a theoretical reconstruction of the original appearance of this part of the frieze in the shape of a triptych (with eagle as Jupiter between the imperial couple) that was supposed to represent the »announcement of the presumed, if not actually executed, apotheosis of the emperor who even during his lifetime was considered the son of Jupiter (Jovius)«.

The question of whether this sepulchral frieze, like the Mausoleum itself, was created during Diocletian's reign or after his abdication is still open to discussion; in addition, another dilemma appears, first raised by Rendić-Miočević. Was at least a part of this sculptural decoration produced and finished after his death? The coarseness of the sculptural working of these faces and, in general, the lack of details in the making of all the effigies, led S. McNally to assume that originally it had been intended to confide the finishing touch to plaster and colour, but during the recent cleaning, with a close look from the scaffolding, no trace of anything to confirm this hypothesis was found. It is still possible, however, that the whole unit of the frieze was unfinished in sculptural terms: various degrees of finish of the individual parts of the relief can be observed.

Translated: Graham McMaster

